

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Hallituksen esityksen yleinen tavoite, vastata sijaishuollossa olevien lasten erityisiin suojelutarpeisiin ja kehittää yksilöllisempiä palveluita, on kannatettava ja tarpeellinen. Erityisesti pykälään 4 a lisätty painotus lapsen psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin turvaamiseen sekä sosiaalisen kehityksen tukemiseen on hyvin perusteltu.

Vaikka esityksen tavoitteet lapsen hyvinvoinnin vahvistamiseksi ovat lähtökohtaisesti myönteisiä, siinä on useita rakenteellisia ja sisällöllisiä puutteita, jotka vaarantavat erityisesti sijaishuollossa olevien lasten psyykkisen hyvinvoinnin ja oikeusturvan toteutumisen.

MIELI ry:n keskeisin huoli liittyy siihen, että mielenterveyttä ja sen edistämistä ei nykyisessä esityksessä huomioida riittävästi. Osin siihen esitetään myös suoria heikennyksiä, kuten psyykkisen arvion poistaminen erityisen huolenpidon jaksoilta. Esityksessä todetaan aivan oikein, että lasten ja nuorten psykiatrian erikoissairaanhoidon lähetteet ovat kasvaneet viime vuosikymmenen aikana huolestuttavasti, mutta psykiatriset palvelut eivät kykene vastaamaan tähän tarpeeseen.

Tämä resurssivaje johtaa siihen, että lapsia, joiden avuntarve on ensisijaisesti psykiatrinen, hoidetaan lastensuojelun keinoin. Psykiatrisen hoidon heikko saatavuus näyttäytyy huostaanottoina ja kalliina sijoituksina, jotka eivät kuitenkaan ratkaise lasten ongelmia. Tämä heikentää lasten oikeusturvaa ja toipumista. Huostaanotto ei saa korvata tarpeenmukaisia terveydenhuollon palveluita – tällöin kyse on lainsäädännön vastaisesta menettelystä.

Mielenterveyden tuen tarpeen kasvu näkyy muun muassa siinä, että vuonna 2023 sijoitetuista nuorista jopa 70 prosentilla oli vuoden aikana ollut mielenterveyteen liittyvä tutkimus- tai

hoitokäynti. Nuorisopsykiatrisessa vuodeosastohoidossa olleista 35 prosenttia oli samana vuonna myös sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Tutkimusten mukaan 62 prosentilla kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista on psykiatrinen tai neurokehityksellinen diagnoosi, kun kotona asuvilla vastaava luku on 18 prosenttia.

Näiden tietojen valossa on välttämätöntä huomioida lasten ja nuorten mielenterveys entistä kokonaisvaltaisemmin osana lastensuojelua. Lasten oikeus saada oikea-aikaista ja tarpeenmukaista mielenterveyden apua on turvattava. Lastensuojelun ja mielenterveyspalvelujen yhteistyötä on kehitettävä velvoittavaksi, jotta lapsi ja hänen perheensä saavat tarkoituksenmukaista tukea oikeaan aikaan.

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

-

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Koska valtaosalla lastensuojelun asiakkaista on mielenterveyden haasteita ja yhä useampi lapsi sijoitetaan puutteellisten mielenterveyspalveluiden vuoksi, on ensisijaisen tärkeää vahvistaa lastensuojelun ja psykiatrian palveluiden integraatiota. Hybridiyksiköt, eli lastensuojelun ja psykiatrian yhteiset palveluyksiköt, ovat tähän tarpeeseen tärkeä ja oikeansuuntainen avaus.

Esityksen ongelmana on kuitenkin se, että hybridiyksiköitä koskeva sääntely jää luonteeltaan lähinnä kannustavaksi ja informatiiviseksi. Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa jo hybridiyksiköiden perustamisen, mutta niitä on perustettu tarpeeseen nähden vain vähän. Psykiatrisen hoidon vakava resurssipula ja hyvinvointialueiden vaikea taloustilanne heikentävät merkittävästi esityksen tavoittelevan kehityksen toteutumismahdollisuuksia.

MIELI ry katsoo, että hybridiyksiköistä sekä psykiatrian ja lastensuojelun yhteistyöstä tulisi säätää nykyistä velvoittavammin. Lisäksi palveluiden toteutumista on seurattava systemaattisesti ja valvontaviranomaisten työhön on osoitettava riittävät resurssit.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Kuntouttava suljettu laitospalvelu on uusi palvelumuoto, jolla on merkittäviä vaikutuksia lasten perus- ja ihmisoikeuksiin. Samalla siihen liittyy merkittävä riski näiden oikeuksien loukkaamiseen – mikä on aina merkittävä riski myös lapsen mielenterveydelle ja hyvinvoinnille. Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että palvelua käytetään vain tilanteissa, joissa se on lapsen edun mukaista ja aidosti kuntouttavaa.

Laitospalvelun tulee perustua huolelliseen harkintaan siitä, kenelle palvelu sopii. Sen ytimessä on oltava lapsen hyvinvoinnin ja kuntoutumisen tukeminen, ei eristäminen tai säilöminen. Tämä vaatii panostamista palveluiden laatuun ja sisältöön sekä riittävää valvontaa ja seurantaa tässä onnistumiseksi. On myös varmistettava, että lapsella on aito mahdollisuus siirtyä muihin sijaishuollon palveluihin heti, kun suljettu hoito ei ole enää tarpeen.

Lastensuojelussa tapahtuneiden kaltoinkohtelutapausten vuoksi on tärkeää varmistaa lasten ihmisoikeuksien toteutumien sekä laitosten riittävä valvonta.

Laitospalvelua ei saa käyttää korvikkeena puutteelliselle mielenterveyden hoidolle. Pahimmillaan tämä voi heikentää lapsen psyykkistä vointia entisestään. Esityksen perusteluosassa todetaan toistuvasti, että lapset eivät saa riittävästi terveydenhuollon palveluita mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Tämä esitys ei kuitenkaan paranna näiden palveluiden saatavuutta, mikä herättää huolen siitä, että laitospalveluun ohjautuu myös niitä lapsia, joille se ei ole asianmukainen eikä hyvinvointia tukeva ratkaisu. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuutta tulee parantaa muuta lainsäädäntöä kehittämällä.

Monilla lastensuojelun asiakkailla on samanaikaisesti sekä mielenterveys- että päihdeongelmia. MIELI ry pitää tärkeänä, että eri palvelumuodot eivät ole eriytyneitä, vaan lapsi saa yksilöllistä ja tarpeen mukaista apua. Samanaikainen päihdeongelma ei saa estää mielenterveyspalveluihin pääsyä. Päihde- ja mielenterveysongelmien yhtäaikainen hoito on usein edellytys onnistuneelle kuntoutumiselle.

MIELI ry esittää huolensa siitä, että esityksessä ei ole asetettu ikärajaa kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun sijoittamiselle, ja että sijoitus suljettuun laitospalveluun olisi voimassa toistaiseksi. Tämä luo vakavan riskin sille, että lapsi päätyy suljettuun ympäristöön epätarkoituksenmukaisen pitkäksi ajaksi, mikä voi heikentää kehitystä, psyykkistä hyvinvointia ja vaikeuttaa paluuta laitoksen ulkopuoliseen elämään. MIELI ry esittää, että alaikärajaksi asetetaan 12 vuotta, päätös sijoituksesta olisi muutoksenhakukelpoinen ja päätös olisi aina määräaikainen, enintään vuodeksi kerrallaan.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyyttä?

-

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

-

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

-

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

Ei

Vapamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Erityisen huolenpidon jakso on voimakkaasti lapsen itsemääräämisoikeutta rajoittava toimenpide, jota voidaan käyttää sijaishuollossa olevalle, vähintään 12-vuotiaalle lapselle silloin, kun hänen oma käyttäytymisensä vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Jakso on tarkoitettu lastensuojelulaitoksessa toteutettavaksi, moniammatillista tukea ja hoitoa sisältäväksi kokonaisuudeksi.

Tällaisille jaksolle ohjautuvilla nuorilla on usein päihteiden käyttöä, kuljeskelua, itsetuhoista käyttäytymistä, mielenterveysongelmia, neuropsykiatrisia haasteita sekä vaikeuksia koulunkäynnissä. Koska kyse on itsemääräämisoikeuteen merkittävästi puuttuvasta toimenpiteestä, edellyttää sen tarpeen ja soveltuvuuden arvioinnin laatiminen korkeaa asiantuntemusta ja yksilöllistä harkintaa. Jaksoa ei ole lapsen edun mukaista toteuttaa vailla huolellista arviointia jakson mahdollisista vaikutuksista ja tavoitteista. Nuoret, joiden kohdalla erityistä huolenpitoa harkitaan, ovat erittäin haavoittuvassa asemassa. On keskeistä, että he saavat juuri heidän tarpeitaan vastaavaa, yksilöllistä ja vaikuttavaa tukea.

Esityksessä ehdotetaan psyykkisen arvion poistamista erityisen huolenpidon päätöksenteon perusteista, koska lausuntojen saatavuudessa on ollut haasteita. MIELI ry pitää sekä muutosehdotusta että sen perusteluita erittäin huolestuttavina. Valtaosalla lastensuojelun piirissä olevista lapsista ja nuorista on psykiatrisen avun tarvetta. Juuri tästä syystä mielenterveyden huomioimista tulisi vahvistaa, ei heikentää. Psyykkisen voinnin arviointia ei tule typistää hallinnolliseksi muodollisuudeksi eikä sen puuttumista voida perustella palvelujärjestelmän vajavaisuuksilla – varsinkaan silloin, kun kyse on päätöksistä, jotka rajoittavat lapsen vapautta ja koskemattomuutta.

Esitys perustelea muutosta vaikeudella saada psyykkisiä arvioita. Tämä kuitenkin johtuu siitä, että hyvinvointialueilla ole rakennettu rakenteita psykologien saatavuuden takaamiseksi lastensuojeluun. Tämä ongelma ei ratkea arviointivelvoitteen poistamisella, vaan se siirtää järjestelmän puutteiden seuraukset suoraan lasten harteille. Lausuntoja ei olisi vaikea saada, jos hyvinvointialueet panostaisivat niihin asianmukaisella tavalla. Tällä hetkellä hyvinvointialueet eivät ole käytännössä lainkaan perustaneet lastensuojeluun psykologien toimia. Arvioita on pyydetty satunnaisesti esimerkiksi koulupsykologeilta, joilla ei ole erityisosaamista tällaisiin arvioihin. Lainsäädännön tehtävänä on ohjata resursseja ja rakenteita oikeaan suuntaan, ei mukautua olemassa oleviin puutteisiin. Arviointivelvoitteen poistaminen ei ratkaise osaamisvajetta, vaan institutionaloi sen.

Erityisen huolenpidon tarvetta arvioitaessa on olennaista muodostaa kattava kokonaiskuva nuoren tilanteesta. Arviossa on huomioitava nuoren psyykkinen vointi, käyttäytymisen taustatekijät kuten mahdollinen traumahistoria, neuropsykiatriset erityispiirteet tai tunnistamattomat

oppimisvaikeudet sekä arvioitava, edistääkö jakso aidosti nuoren hyvinvointia ja kehitystä. Tällainen arviointi edellyttää psykologista asiantuntemusta.

Ilman psykologin arviota on huomattava riski, että jakso kohdistuu pelkästään ulkoiseen käyttäytymiseen ymmärtämättä sen taustoja. Tällöin erityisen huolenpidon toimet voivat jäädä vailla yksilöllistä vaikuttavuutta ja muodostua luonteeltaan ensisijaisesti kontrolloiviksi. Tämä ei ole lapsen edun mukaista, eikä se ole sopusoinnussa lastensuojelun eettisten ja oikeudellisten periaatteiden kanssa.

Nuoren hyvinvoinnin tukeminen edellyttää, että jakson tarpeellisuus, siihen liittyvät riskit ja mahdolliset mielenterveysvaikutukset arvioidaan huolellisesti. Lapsen edun ensisijaisuuden toteutuminen ei ole mahdollista, jos mielenterveyden näkökulma ohitetaan.

Perusteluissa mainittu olemassa oleva psykologikontakti ei ole riittävä peruste jättää osa nuorista arvioinnin ulkopuolelle. Tämä asettaa lapset keskenään eriarvoiseen asemaan sen perusteella, ovatko he jo aiemmin olleet psykologin asiakkaita. On syytä huomioida, että juuri ne nuoret, joilla ei olemassa olevaa psykologikontaktia, hyötyisivät psyykkisestä arviosta eniten, koska heille ei ole sitä kertaakaan tehty.

MIELI ry esittää, että § 60 b:hen palautetaan psykologin arvio osaksi moniammatillista arviota erityisen huolenpidon jakson päätöksenteon perustaksi, kuten nykyisessä 72 §:ssä on säädetty.

Lisäksi MIELI ry esittää, että lainsäädäntöön kirjataan velvoite hyvinvointialueille perustaa riittävä määrä psykologien virkoja osaksi lastensuojelun rakenteita, jotta psykologinen asiantuntemus on yhdenvertaisesti kaikkien lasten saatavilla.

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Esitysluonnoksen 62 §:ssä ehdotetaan, että lapsen oikeutta pitää yhteyttä perhekodin tai laitoksen ulkopuolella oleviin henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään, voitaisiin tietyin rajatuin edellytyksin rajoittaa. Tämä muutos on sinänsä perusteltu ja kannatettava. On tilanteita, joissa yhteydenpitoa voi olla tarpeen rajoittaa, esimerkiksi silloin kun lapsi on yhteydessä rikoksia tekeviin tai muuten haitallisesti vaikuttaviin ihmisiin, jotka voivat vaarantaa hänen kehitystään ja hyvinvointiaan.

MIELI ry haluaa kuitenkin tuoda esiin huolen siitä, että esitys sisältää riskin yhteydenpidon epätarkoituksenmukaisesta rajoittamisesta lapselle tärkeisiin ja läheisiin henkilöihin. Läheiset ihmissuhteet ovat keskeinen suojatekijä lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille ja kehitykselle. Jokainen yhteydenpidon rajoitus on aina poikkeus lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, ja sen tulee perustua yksilölliseen arvioon siitä, onko yhteydenpito kyseiseen henkilöön aidosti haitallista lapsen edulle.

On ensiarvoisen tärkeää, että rajoituksia ei kohdisteta laajasti tai varmuuden vuoksi, vaan ainoastaan sellaisiin yhteydenpidon muotoihin, joiden voidaan konkreettisesti osoittaa vaarantavan lapsen turvallisuutta tai hyvinvointia. Lainsäädännössä ja käytännön päätöksenteossa on varmistettava, että lapsen oikeus säilyttää merkityksellisiä ihmissuhteita turvataan asianmukaisesti myös lastensuojelun rajoitustoimenpiteiden yhteydessä.

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

-

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

Kiinnipitäminen on yksi vahvimista ja kuormittavimmista lapsen tahdon vastaisista toimenpiteistä. Kuten esityksessäkin todetaan, sijoitetut lapset ovat kuvanneet kiinnipitotilanteet yhdeksi raskaimmista rajoitustoimenpiteistään sekä kokevat ne ahdistaviksi ja stressaaviksi. On tärkeää ymmärtää niiden olevan lapselle aina potentiaalisesti traumatisoivia, vaikka toimenpide olisikin tilanteessa välttämätön.

On myönteistä, että esityksessä korostetaan kiinnipitämisen viimesijaisuutta sekä tarvetta yksilölliseen ja tilannesidonnaiseen harkintaan. On kuitenkin tärkeää painottaa, että rajoitustoimenpiteiden käyttöön vaikuttaa oleellisesti myös henkilöstöresurssien määrä ja laatu. Kansainvälisen tutkimustiedon perusteella henkilöstön riittämättömyys ja kuormittuneisuus lisäävät merkittävästi rajoitustoimien riskiä. Kiinnipitotilanteiden ennaltaehkäisy on mahdollista, kun lapsen kohtaamiseen ja tilanteen rauhoittamiseen on riittävästi aikaa, osaamista ja läsnäoloa.

Siksi on erityisen tärkeä varmistaa, että yksiköissä omaksutaan traumatietoinen työote ja varmistetaan henkilöstön traumapsykologinen osaaminen. Henkilökunnan koulutuksessa tulisi painottaa lapsen kehityksellisten tarpeiden ja psyykkisten reaktioiden ymmärtämistä sekä taitoja tilanteiden rauhanomaisessa purkamisessa. Lisäksi jokaiselle lapselle, jota kohtaan on jouduttu käyttämään kiinnipitotoimenpidettä, tulee myös mahdollistaa tilaisuus käsitellä tilannetta mielenterveyden ammattilaisen kanssa.

Esityksessä todetaan, että kiinnipidon tulee olla mahdollisimman lyhytaikaista. Tämä on tärkeä periaate, mutta lyhytaikaisuuden käsite jää liian alttiiksi erilaisille tulkinnoille ja voi johtaa eriäviin käytäntöihin. Säädökseen olisi suositeltavaa lisätä tarkempi määrittely siitä, mitä "mahdollisimman lyhytaikaisella" tarkoitetaan, esimerkiksi aikarajauksen muodossa tai suhteessa tilanteen kestoon ja lapsen tilaan.

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

Esitys kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi eli niin sanotusta ennakoivasta kiinnipitämisestä herättää merkittäviä oikeusturvaan liittyviä kysymyksiä. Erityisesti epäselväksi jää, millä perusteella kiinnipitoon oikeutettu henkilö voi tehdä riittävän varman johtopäätöksen siitä, että lapsi on juuri aikeissa poistua luvattomasti.

Lapsella tulee olla mahdollisuus liikkua laitoksen alueella vapaasti ja reagoida tunnekuohuihin ilman, että näitä reaktioita, kuten äkillistä poistumista tilanteesta tai juoksemista toiseen suuntaan, automaattisesti tulkitaan pakenemisyritykseksi. On tärkeää, että sääntely ei johda liialliseen kontrolliin tai siihen, että lapsen luontaista ilmaisua ja liikkumista rajoitetaan perusteettomasti.

Esityksen perusteluissa todetaankin perustellusti, ettei kiinnipito ole sallittua ennakoivasti ilman välitöntä vaaraa. Lisäksi korostetaan, että tällainen toiminta voi pahentaa lapsen reagointia ja lisätä uhkakäyttäytymistä. Tämän vuoksi ennakoivaa kiinnipitoa tulisi lähtökohtaisesti pyrkiä välttämään, ja nykyistä sääntelyä tulisi täsmentää niin, että lapsen oikeusturva ja suhteellisuusperiaate toteutuvat selkeästi.

Samaan aikaan on tärkeää tunnistaa, että luvattomat poistumiset eli niin sanotut hatkaamiset voivat muodostaa vakavan uhan lapsen turvallisuudelle ja hyvinvoinnille. Näiden ehkäisy ja tilanteisiin reagointi tulee toteuttaa suunnitelmallisesti, lapsen oikeuksia kunnioittaen ja inhimillisesti kohdaten. Se vaatii myös analyysia siitä, miksi lapset hatkaavat ja mitä rakenteellisia syitä siihen liittyy, kuten esimerkiksi laitosolot, luottamuspuola tai kaltoinkohtelu. Ennaltaehkäisevien toimien tulee perustua lapsen tilanteen ymmärtämiseen ja luottamusta rakentavaan työotteeseen, ei ensisijaisesti fyysiseen rajoittamiseen.

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

-

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Esityksessä mahdollistetaan viestintään tarkoitettujen välineiden poisottaminen lapselta koko sijoituksen ajaksi. Tällaisella rajoituksella on merkittävä vaikutus lapsen mahdollisuuksiin pitää yhteyttä läheisiinsä, mikä puolestaan voi vaikuttaa kielteisesti hänen psyykkiseen hyvinvointiinsa, turvallisuuden tunteeseensa ja kuntoutumisen edellytyksiin.

Läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen on olennainen osa lapsen kehitystä ja mielenterveyttä suojaavia tekijöitä, eikä sitä tule vaarantaa laajasti sovellettavilla, kategorisilla rajoituksilla. Esityksessä tulisikin tarkemmin ja velvoittavammin kuvata, millä tavoin lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiinsä turvataan myös silloin, kun viestintävälineitä on otettu pois. Yhteydenpitoa ei tule rajoittaa ennaltaehkäisevästi tai hallinnollisista syistä, vaan ainoastaan yksilöllisen harkinnan perusteella ja ainoastaan tilanteissa, joissa yhteydenpito yksiselitteisesti vaarantaisi lapsen hyvinvointia tai kuntoutusta.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

-

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

-

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Lasten ja nuorten mielenterveyden oireilun voimakas kasvu sekä vaikeudet saada oikea-aikaista ja riittävää mielenterveyden tukea muodostavat tällä hetkellä yhden merkittävimmistä haasteista lastensuojelussa. Ne ovat samalla keskeisiä tekijöitä, jotka uhkaavat lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten hyvinvointia, oikeusturvaa ja tulevaisuudennäkymiä.

Vaikka moniammatillisuuden tarve on toistuvasti tunnistettu lastensuojelun kehittämishankkeissa, mielenterveyden kokonaisvaltainen huomioiminen jää esityksessä edelleen ohueksi. Lastensuojelulaki ei määrittele riittävän täsmällisesti mielenterveyden ammattilaisten, kuten psykologien, roolia osana lastensuojelua. Tämä on vakava puute. Nykyisessä laissa psykologinen asiantuntijuus mainitaan ainoastaan erityistä huolenpitoa koskevassa arvioinnissa, jonka poistamista lakiesityksessä esitetään. Tämä heikentää entisestään psykologisen asiantuntemuksen asemaa, vaikka tarve sen vahvistamiseen on kentällä ilmeinen ja kasvava.

Taustalla vaikuttaa olevan yhä pitkään valinnut ajattelumalli, jossa mielenterveyttä ajatellaan lähtökohtaisesti erillisenä lastensuojelun ydintehtävästä ja sijoitettujen lasten avuntarpeesta. Tämä ajattelutapa ei vastaa nykytilannetta, jossa yhä useampi lapsi ja nuori ajautuu lastensuojelun asiakkaaksi ensisijaisesti psykiatrisen avun tarpeen vuoksi – tilanteissa, joissa erikoissairaanhoidon resurssit eivät riitä vastaamaan tarpeeseen.

Lisäksi on syytä korostaa, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat selvästi muuta väestöä suuremmassa riskissä syrjäytyä aikuisena. Sijoitetuista lapsista vain noin puolet suorittaa peruskoulun jälkeisen tutkinnon, ja heidän keskuudessaan esiintyy muita yleisemmin mielenterveyden häiriöitä sekä taloudellisia vaikeuksia, jotka osaltaan linkittyvät kouluttautumattomuuteen. Sijoituksia tulee arvioida tarkoin lapsen edun mukaisesti eikä niitä tule käyttää tilanteissa, joissa lapsen sijoitus johtuu puutteellisesta mielenterveyspalveluiden saatavuudesta.

On myös tärkeää huomioida, että mitä useammassa yksikössä lapsi sijoitusaikana asuu, sitä suuremmaksi kasvaa hänen riskinsä syrjäytyä. Siksi sijoitusten jatkuvuuden ja pysyvyyden varmistaminen on olennaista. Jälkihuollon onnistuminen on ratkaisevaa, ja sen toteutumisessa on panostettava erityisesti kouluttautumisen tukemiseen. Jälkihuoltoon on sisällytettävä vahvemmin psykiatrinen osaaminen ja moniammatillinen yhteistyö. Jälkihuoltonuoren pääsyä mielenterveyspalveluiden piiriin tulee sujuvoittaa.

Lastensuojelun uudistamisen keskeisinä tavoitteina tulisi olla lasten ja nuorten psyykkisen hyvinvoinnin ja mielenterveyden vahvistaminen. Tämä edellyttää ennaltaehkäisyyn vahvistamista sekä mielenterveyspalveluiden resurssien vahvistamista, sosiaalihuollon ja psykiatrian rakenteellista yhteistyötä mahdollistavien ja velvoittavien toimintamallien rakentamista, sekä mielenterveyden ammattilaisten ja psykologisen asiantuntemuksen roolin systemaattista vahvistamista osana lastensuojelun rakenteita ja käytäntöjä.

MIELI Suomen Mielenterveys ry

Sari Aalto-Matturi, toiminnanjohtaja

sari.aalto-matturi@mieli.fi, +358 400 508 234

Sangervo Julia
MIELI Suomen Mielenterveys ry